

FEMINISME I PATRIARCAT: DEL RECONeixEMENT DE DRETS REPRODUCTIUS A L'ASSOLIMENT DE LA PLENA AUTONOMIA¹

Susana Aparicio

Universitat de Barcelona

Resum:

El naixement de les societats modernes a arrel de les revolucions liberals suposen l'eliminació del vell *privilegi jurídic* que atorgava drets civils i polítics basats en les diferències naturals entre els éssers humans. Malgrat tot, hi ha una diferència natural que no s'esborra: la diferència sexual. Les dones seran excloses de la caracterització com a subjectes individuals i lliures (per tant, amb drets civils i polítics com a ciutadanes) per raó de l'adscripció a la seva naturalesa, bàsicament a la seva capacitat reproductiva. Categoritzades com naturalment inferiors als homes, seran incorporades a la societat sota el prisma del continu *tutelatge masculí*.

La superació de la discriminació per raó de gènere ha d'implicar l'esforç conjunt d'homes i dones (encotillats tots dos pel rol de gènere assignat socialment). Aquest esforç ha de portar a la reconceptualització del vell principi d'autonomia i permetre la construcció d'una nova *ciutadania*, on l'ordre constructor de les subjectivitats dels individus no pivoti exclusivament en el gènere assignat.

Paraules claus:

feminisme, drets reproductius, paternalisme jurídic, autonomia.

Abstract:

The birth of modern societies root of liberal revolutions involve removing old legal privilege granted civil and political rights based on natural differences between humans. However, there is a natural difference that is not erased: sexual difference. Women are excluded from characterization as individual subjects and free (therefore, with civil and political rights as citizens) because of the nature of the assignment, basically their reproductive capacity. Categorized as naturally inferior to men, will be incorporated into society through the prism of continuous male tutelage.

Overcoming gender discrimination must involve the joint efforts of men

¹ Article extret del Treball Fi de Màster. Màster Ciutadania i DDHH de la Universitat de Barcelona. Tutor Dr. Antonio Giménez Merino.

and women (both corseted by socially assigned gender role). This effort should lead to rethinking the old principle of autonomy and allowed the construction of a new citizenship, where the command builder subjectivities of individuals do not turns around exclusively on the assigned gender

Key words:

feminism, reproductive rights, legal paternalism, autonomy

Recibido: 3/11/2015

Aceptado: 5/12/2015

I INTRODUCCIÓ

Les revolucions liberals donen pas a l'origen del modern constitucionalisme i aquest representa el triomf del subjecte individual com a subjecte jurídic, és a dir, com a subjecte de drets i deures civils i polítics. En definitiva, van permetre l'assoliment de la categoria de ciutadà a tots els homes, una categoria que en vell model de societat estamental i patriarcal quedava reservat a uns pocs privilegiats (bàsicament per raó de naixement).

Les velles proclames de la revolució francesa: *igualtat*, *llibertat* i *fraternitat*, garants d'una pretesa igualtat formal entre els homes, aviat van quedar en evidència ja que el subjecte de drets no era tan universal com es proclamava; de fet, és clarament identificable com a: home, blanc i propietari (o amb possibilitat de ser-ho). Si repassem qui complia aquests requisits, és fàcilment identificable aquest subjecte com a burgés. És a dir, els grans guanyadors de les revolucions liberals i del nou ordre civil i polític, van ser els burgesos i, concretament, els burgesos varons. La major diferència entre l'antic règim i la societat moderna serà, doncs, l'eliminació del vell *privilegi jurídic* que atorgava drets civils i polítics basats en les diferències naturals entre els éssers humans. Aquest privilegi, malgrat tot, no desapareix en tant continua legitimant una única diferència natural que no s'esborra: la diferència sexual². Les dones seran excloses de la caracterització com a subjectes individuals i

² En el seu llibre: *El contrato sexual*, 1996, Pateman posa de manifest com els teòrics del contractualisme social obvien, en el seu anàlisi sobre l'origen de la societat civil, l'existència d'un contracte previ i paral·lel; aquest no és altre que el contracte sexual a través del matrimoni entre un home i una dona. Serà precisament aquest contracte previ, a criteri de l'autora, on radicarà la submissió de les dones i la categorització d'aquestes com a *ciutadanes de segona*; o dit d'una altra manera: el retard en el reconeixement de drets civils i polítics i el

lliures (per tant, amb drets civils i polítics com a ciutadanes) per raó de l'adscripció a la seva naturalesa, bàsicament a la seva capacitat reproductiva. La identificació de dona amb naturalesa i l'oposició amb l'home que s'identifica com a raó (la raó passa a ser una qualitat exclusivament masculina) posa les bases per permetre la justificació del manteniment de les dones en un nivell de *ciutadanes de segona*, perquè només aquells que tenen capacitat de raonament (abstracte i universal) poden fer el salt de l'estat de la naturalesa a la societat civil³. Coherentment amb el sexisme arrelat al cap dels teòrics il·lustrats, les dones, categoritzades com naturalment inferiors als homes, seran incorporades a la societat sota el prisma del continu *tutelatge masculí*, incapaces de prendre decisions (civils, polítiques i jurídiques), seran els seus pares o marits els qui decideixin. Així establertes les coses, l'estatus de la dona a la societat es defineix en relació a l'home; les dones seran filles, mares o esposes del veritable subjecte civil o polític que és l'home.

Les diferències d'estatus jurídic entre homes i dones és quelcom que queda fora de tota discussió, així com el fet que aquestes diferències s'han fonamentat en la diferència sexual (biològica). La dona ha estat descrita per oposició a l'home com a més dèbil (físicament i intel·lectualment), voluble emocionalment, més subjecte a les passions que els seus companys. L'ideal femení s'ha construït històricament sota les qualitats de: prudència, castedat, fidelitat. No és d'estranyar, doncs, que el tractament legal que han rebut les dones respongui a aquesta necessitat de supervisió masculina, donat que les dones són *incapaces* de governar-se per elles mateixes.

Així doncs, si l'home és el veritable subjecte civil i polític a la nova societat civil nascuda de les revolucions liberals, és l'home l'únic subjecte qui pot ostentar el poder, qui governa les noves estructures polítiques, qui estructura el nou ordre social i qui legisla. Per tant, la societat es construeix i es legisla en masculí. El Dret, construït en masculí, es tradueix en l'elaboració de normes que responen a interessos o necessitats masculines, que són vistes com a universals al gènere humà, en tant que allò masculí és interpretat com a norma o estàndard de la humanitat. Per contra, les necessitats o interessos que només interpel·len a les dones (com els drets reproductius) s'interpreten com a interessos particulars i, seran conceptualitzats en el Dret com a diferències extraordinàries i no com a necessitats al gènere humà (Facio,

punt on es sustenta, encara avui en dia, les relacions de subordinació de les dones respecte els homes.

³ Segons Rousseau l'home assoleix la civilització a costa de dominar els instints i les passions. La capacitat de raonament triomfa sobre la seva part *irracional* brindant l'oportunitat d'una organització civil i política. Els homes fan *el salt* superant l'estat de naturalesa originari gràcies a l'ús de la raó, gràcies a dominar els seus instints; però, i les dones? Per Rousseau, les dones no són capaces de donar aquest *salt* ja que no poden controlar els *desitjos i desitjats*, són deficitàries de la capacitat específicament política donat que no poden desenvolupar la moralitat requerida per la societat civil. Rousseau, *Del contrato social*, Libro I, Capítulo VIII, 1762.

2005: 264).

Són múltiples els exemples⁴ que ratifiquen que el dret té sexe i que aquest és masculí, abastar-los tots desbordaria els límits del present article; per això, ens centrarem en parlar en la regulació que el Dret ha fet dels drets reproductius per ser, precisament, la capacitat reproductiva de les dones allò substancial que s'ha argüït com a justificació de la pretesa inferioritat femenina, o dit d'una altra manera, allò que ha justificat la seva discriminació social i legal.

II ELS DRETS REPRODUCTIUS COM A EXPRESSIÓ DEL PATERNALISME JURÍDIC

Quan parlem de drets reproductius, segons la OMS, fem referència a les decisions i llibertats que un subjecte ha de gaudir per a poder decidir sobre les seves capacitats reproductives i que abraça tot un ventall de drets que anirien des de la capacitat de decidir respecte a la quantitat i l'espaiament dels fills, a l'accés a serveis adequats davant situacions d'infertilitat, o l'accés a mesures anticonceptives; així com també, el dret a l'avortament segur, legal i accessible.

Parlar de la reproducció humana és parlar d'una de les parcel·les més importants de la vida. S'hi conjuguen, al meu parer, dos aspectes que són importants per entendre perquè la reproducció humana (especialment la femenina) ha estat i està subjecte a un exhaustiu control legal. Un control que es concreta en tot un seguit de normes jurídiques clarament paternalistes (paternalisme jurídic⁵).

En primer lloc, dèiem en l'apartat anterior que el dret és masculí, un dret pensat i fet per homes i que s'ha anat desenvolupant per cobrir progressivament els interessos i les necessitats del gènere masculí. En aquest sentit, com assenyala Alda Facio, el dret reconeix i protegeix la necessitat que han tingut els homes de tenir certesa sobre

⁴ Com assenyala Begoña Zabala en el seu article: "El feminismo frente al Derecho", publicat a la revista *Viento Sur*, núm. 104, juliol 2009, un exemple molt significatiu és la conceptualització jurídica del treball com a dret que, a més a més d'atorgar drets socials al treballador front al seu cap, també li confereix tot un seguit de prestacions socials que es fan extensives a la seva descendència i a la seva esposa, com ara: assistència sanitària, i les pensions d'orfandat i viduetat. També assenyala com el nostre Dret Civil ha fet una atribució al marit la representació de la seva esposa, així com la necessitat de comptar amb el seu beneplàcit a l'hora de realitzar negocis. Tot això, ens diu l'autora, posa de manifest clarament que qui ostentava la capacitat jurídica era el cap de família.

⁵ Quan parlem de *paternalisme jurídic* fem esment a la intervenció de l'Estat sobre el comportament de les persones mitjançant l'establiment d'una sèrie de normes jurídiques o el desenvolupament de polítiques públiques que aconsellen, desencoratgen, obstaculitzen o criminalitzen la seva realització. (Veure Ramiro Avilés, 2006: 211-256).

la paternitat biològica. Aquest fet, com a continua la mateixa autora, ha portat a la necessària activació de mecanismes de control de la sexualitat femenina i del cos de les dones que, inevitablement, ha desembocat en un seguit de restriccions de la seva autonomia sexual i reproductiva. Exemples de dita restriccions, diu Alda Facio, són les lleis prohibitives de l'avortament o la diferència legal que ha rebut l'adulteri masculí i femení⁶.

Si la reproducció humana juga un paper tan important, no només en la vida particular de les persones, sinó a nivell de grup social també, és fàcilment comprensible que hagi sigut, i sigui, una matèria on el Dret hi entri de ple. Però, com ens diu Miguel Ramiro:

“[...] el problema que plantea el paternalismo en un Estado de Derecho es que el Estado, además de sus funciones de policía y redistribución, asume una tarea activa en el desarrollo de la vida de las personas promoviendo o prohibiendo ciertos comportamientos que no dañan a terceras personas. El Estado de derecho, ni en su versión liberal clásica ni en su versión social, adopta una mera postura abstencionista que suponga una total despreocupación de lo que ocurra a sus ciudadanos sino que interviene activamente en la promoción y el reconocimiento de algunos modos de vida, en la obstaculización o en la simple tolerancia de otros [...] ningún Estado mantiene una postura neutral o indiferente frente a las elecciones y decisiones de sus ciudadanos” (Ramiro Avilés, 2006: 214).

Segons ens diu el mateix autor, en el paternalisme sempre ha d'existir un propòsit benevolent i beneficiant. L'element bàsic per a justificar les normes jurídiques i polítiques públiques paternalistes és que hi sigui present una premissa: que la persona destinatària de la norma o política pugui ser considerada com a incompetent bàsic a l'hora de prendre decisions. Segons Miguel Ramiro, entenem com a *incompetent bàsic* a aquella persona que no avalua suficientment els riscos de l'activitat en la que es troba immersa, o que és incapaç de salvaguardar aquells bens que considera valuosos, o que no és capaç de saber què és el que més li convé atenent als seus propis interessos. No és aquesta la manera com s'ha conceptualitzat a les dones?

Conjugant tots dos aspectes, és a dir, per una banda tenim una societat patriarcal on els homes han ostentat (i encara ostenten majoritàriament) les institucions i el

⁶ En aquest sentit, Alda Facio, assenyala per exemple, l'existència de diferències en molts codis civils i de família que prohibien a les dones divorciades tornar a contraure matrimoni fins a donar a llum o fins que hagués passat el temps suficient per a verificar la paternitat davant un possible embaràs (Veure Facio, 2005).

poder, on han estat ells els creadors de l'ordre social i polític i, centrant-nos en el tema dels drets reproductius, tenint present la necessitat de control per part del homes sobre aquest aspecte per l'interès i la necessitat de tenir certesa de la seva paternitat, si a això li unim el fet de la conceptualització de les dones com a éssers *eternament incapaces* per prendre decisions i per manegar-se per elles mateixes, ens dona com a resultat una legislació paternalista en aquells temes que afecten de ple el dret de les dones (com són, en primer lloc, els drets reproductius). Els homes han tingut, doncs: motius (justificació per la suposada inferioritat femenina) i mitjans (han ostentat el poder). A ningú pot sorprendre que qui disposa de mitjans i de motius (justificats o no) en faci ús en el seu propi benefici. Tanmateix, com veurem més endavant, si a aquest comportament al que podríem trobar una certa lògica, l'utilitzem per a culpabilitzar tot un gènere (el masculí en aquest cas), modificar l'*statu quo* resulta força més complex.

Així, doncs, podem afirmar sense por a equivocar-nos que l'antic règim patriarcal no va ser mai totalment eradicat per la irrupció del nou ordre liberal, al menys no pel que fa les dones. El patriarcat es manté i es reproduïx a través de diverses manifestacions, o institucions com ara la medicina, la religió o el dret, tots ells creats pels homes (Facio, 2005: 282).

III EL RECONeixEMENT DE DRETS REPRODUCTIUS I L'EXERCICI DE LA PLENA AUTONOMIA

Malgrat les dificultats, l'avenç en el reconeixement de drets de les dones en la majoria dels anomenats Estats de Dret és un fet i, fonamentalment, gràcies a la lluita del moviment feminista. Des de les reivindicacions per la igualació de drets als moviments reivindicatius de la diferència encaminats a posar de relleu la necessitat d'una valoració jurídica diferencial per raó de sexe, el reconeixement de drets ha estat progressiu. Un dels grans cavalls de batalla, sobretot a partir dels anys 60 del segle passat, es va centrar en el reconeixement de drets reproductius. El control sobre el cos i sobre la capacitat de decidir sobre ell, va ser interpretat com l'element clau de l'emancipació de la dona. En els anys 70, per exemple, l'avortament va ser un tema crucial en entendre's que el reconeixement d'aquest dret representava la visualització de la problemàtica femenina. L'objectiu del moviment feminista es va centrar en intentar separar la sexualitat de la procreació i fer de la maternitat una opció i no un destí per a les dones.

El resultat de totes aquestes lluites i reivindicacions és que les dones han estat reconegudes com a subjectes de dret. Avui en dia els arguments que apel·laven a una inferioritat de les capacitats femenines semblen, en general, superats. L'accés a la

formació i l'educació ha permès l'accés de les dones a l'espai públic (responsabilitats laborals, accés a càrrecs electes...) abans vedat. S'ha fet evident que, com moltes feministes van assenyalar des de fa molts anys, el dèficit formatiu a que es sotmetia a les dones estava al darrera de la seva deficient capacitat per al desenvolupament de certes tasques i no un dèficit inherent al seu sexe.

Ha aconseguit aquest reconeixement de drets un exercici ple de l'autonomia de les dones? En opinió de moltes feministes i de moltes dones (s'identifiquin o no com a feministes), no. Perquè?

Perquè, com ens diu Alda Facio, les societats continuen essent *implícitament patriarcales*. Ho són, segons aquesta autora, en tant que tot i reconèixer a les dones com subjectes de dret encara queden *llacunes* quan no hi ha un ple reconeixement legal de l'anomenada violència domèstica⁷ o quan es manté a les dones en una clara situació de dependència econòmica respecte als homes en rebre, aquestes, menors retribucions o pensions.

Cal preguntar-se, perquè l'assoliment de drets no ha comportat una variació substancial en la situació social de les dones?

L'anàlisi fet des del feminisme apunta al fet que, en el fons, el reconeixement de drets a les dones (socials, polítics i jurídics) i la seva entrada en l'espai públic s'ha produït sense una veritable modificació de la vella dicotomia entre espai públic i privat. Hem intentat construir un nou ordre, sense modificar els fonaments. L'obra resultant pot semblar nova, les dones han accedit a la formació, han estat reconegudes com a subjectes de dret, han assolit drets socials i polítics... però continuen lligades a les funcions pròpies de l'espai privat (molt lligades, al seu torn, a la seva capacitat reproductiva) i, per tant, els canvis han resultat més estètics que estructurals.

Aquest *guanys* parcials en quotes d'autonomia de les dones, com assenyala Badinter, ha generat no poques frustracions entre moltes dones que creien i confiaven en la plena equiparació de drets i oportunitats entre homes i dones. I és aquesta frustració la que ha portat a moltes dones a reivindicar amb força el seu paper de mares com a eix de la seva identitat, és a dir, a reprendre les funcions que

⁷ Recordem en aquest sentit, que per exemple, a Espanya la Llei 1/2004 de *Violència de Gènere*, va suposar una avenç en el reconeixement del dret de les dones a eradicar la violència de gènere. Malgrat tot, sembla que les actuals propostes de reforma del Partit Popular, representen un pas enrere ja que les propostes de modificació de la Ley Orgánica de Medidas de Protección Integral contra la violencia de género, proposa esborrar del codi penal el concepte "violencia de género" i despenalitzar les amenaces i coaccions contra les dones, que passarien a tipificar-se com a faltes lleus. Consulta online: www.pikaramagazine.com/2014/02/la-reforma-del-codigo-penal-entre-el-patriarcalismo-y-la-severidad-punitiva-hacia-las-mujeres/#sthrash.QKYfvD0K.dpuf

se'ls hi suposa pròpies pel seu sexe⁸; o dit d'una altra manera, a retornar a la llar. Aquest replegament de la identitat femenina cap a les seves funcions maternals, comporta perills:

“[...] la exaltación de la experiencia de la maternidad conlleva algunos riesgos. Por un lado, el hecho de suponer que el sujeto mujer y sobre todo, la experiencia de la maternidad posee rasgos “esencialmente buenos” puede devenir en nuevas formas de fundamentalismos. La idea de que la experiencia maternal funda una ética del cuidado del otro y de que existiría entre varones y mujeres una diferencia irreductible en lo que al cuidado de la vida humana se refiere, haría de las mujeres guardianas tanto de la continuidad de la vida como de la naturaleza” (Brown, 2007: 1-18).

Els homes han condemnat les dones a un únic destí: ser esposes i mares. Les han definit com a subjectes inferiors, necessitades de perpètua supervisió, les han situat en l'àmbit de l'espai domèstic i, només de manera il·lusòria les han permès creure que en podrien sortir. Són, clarament, l'enemic a batre? L'assoliment de la plena autonomia femenina passa per *derrotar els culpables* d'aquesta situació? Moltes veus des del feminisme, entre les quals en destaca Elisabet Badinter, sostenen que aquest no és el camí. Sobre el perill de victimització contínua de la dona, en paraules de A. Giménez: “comporta una confusión importante sobre la prioridad de luchas a llevar a cabo para alcanzar la igualdad de sexos, alimenta el rencor de los hombres [...], ahuyenta a las jóvenes generaciones de mujeres que no se ven reflejadas en el estereotipo de mujer oprimida sin defensa ante el opresor genético” (Giménez Merino, 2013: 115-138).

Cal tenir en compte, que tant homes com dones som *víctimes i culpables*, en aquest sentit resulta interessant la puntualització que assenyala Ramiro Ávila (2012):

“Si las mujeres son quienes ejercen roles de cuidado y son protagonistas en la enseñanza y en la socialización, son las primeras que promueven y refuerzan roles de la sociedad patriarcal. [...] el enemigo (es): el patriarcalismo, los dualismos, las jerarquías, los determinismos”.

Un aspecte que no cal oblidar, doncs, és la part de *responsabilitat* que tenen les dones en el manteniment de la situació de discriminació. L'autor fa esment a un punt

⁸ Es tracta del que Badinter anomena com: *La ofensiva naturalista*. Desenvolupa aquesta idea en el seu llibre: *La mujer y la madre* (2010).

important, i és el fet que són sobretot les dones les que exerceixen les tasques de cura, atenció i educació de fills i, per tant, juguen un paper molt important en la reproducció dels rols de gènere. Des de la psicologia s'han aportat evidències empíriques que homes i dones són sotmesos a pràctiques educatives diferents en funció del rol social assignat⁹. En relació a la part de responsabilitat de les dones en el manteniment i la reproducció dels rols de gènere, aquest estudi aporta una dada rellevant, al meu entendre: no hi ha diferències entre pares i mares a l'hora d'utilitzar diferents pràctiques educatives segons el gènere dels seus fills. Per tant, la conclusió és òbvia i recolzaria la afirmació que fa Ramiro Ávila: les dones eduquen les seves filles segons els rols establerts per la societat patriarcal que és, en el fons, com les han educat a elles. Així doncs, no es tracta de buscar culpables, més enllà del propi sistema patriarcal i del dualisme sota el que s'ha construït i combatre'ls requereix de l'esforç conjunt d'homes i dones, o no es farà.

Aleshores, cap a on hauríem d'encaminar-nos conjuntament (homes i dones)? Cap a una *reconstrucció de la noció d'autonomia* (Everingham, 1997)¹⁰. El concepte d'autonomia com a concepte normatiu i polític de la teoria liberal, sempre ha causat problemes d'encaix a les dones. És un concepte pensat i fet per homes (recordem que ells guanyen l'autonomia i el ple reconeixement de drets polítics, civils i social a costa de la submissió de les seves dones). L'assoliment de l'espai públic requereix temps i dedicació i, això només s'aconsegueix si *algú* es queda a casa per cuidar els fills (és a dir, les dones). Per tant, modificar l'estatus de la dona passa per reconceptualitzar què entenem per autonomia. Una de les propostes que em semblen interessants és la que fa Diana Meyers, ella conceptualitza l'autonomia com: "[...] como una forma de vivir en armonía con el propio yo porque el núcleo

⁹ Els estudis sobre diferències de gènere des de l'àmbit de la psicologia assenyalen evidències que les dones reben més pautes educatives basades en tècniques inductives i que els homes, al seu torn, són socialitzats utilitzant més pràctiques educatives basades en el raonament. Les tècniques inductives es basen en l'explicitació de les conseqüències que la nostra conducta té sobre els altres, és a dir, la correcció d'una conducta inadequada s'intenta fer utilitzant arguments relatius als efectes que la conducta (en tant a malestar, dany, perjudici) pot haver causat en les altres persones. Aquest tipus de pràctiques educatives tenen relació amb el foment (sobretot en les dones, per ser un recurs educatiu més usat amb elles) de l'empatia. Aquest sentiment resultarà clau per entendre la presència d'un altre sentiment: la culpa. Existeix una clara evidència empírica que els sentiments de culpa són més comuns i més intensos en les dones. Tanmateix els estudis posen de manifest que les diferències de sexe pel que fa a la culpa no són estadísticament significatives entre homes i dones en totes les àrees del comportament humà; però sí que ho són clarament en els aspectes que tenen a veure amb la conducta sexual, cosa que resulta congruent amb el major control moral que ha existit (i existeix) respecte al comportament sexual de les dones. Veure ETXEBARRIA, I., "Sentimientos de culpa y abandono de los valores paternos". *Infancia y Aprendizaje*, 57, 1992, pp. 67-88.

¹⁰ Everingham planteja, com a tesi central, la necessitat de reconstruir el vell principi il·lustrat d'autonomia.

del concepto autonomía personal es el concepto de un individuo que vive en armonía con su yo auténtico” (Meyers, 1989: 99-126). Per Meyers, aquest *jo autèntic* inclou una disposició de desitjos, valors, vincles, emocions i trets que es cohesionen en base a l'existència d'un *pla de vida*. Segons aquesta autora, com recull Di Stefano (1996):

“Cuando las personas formulan planes de vida prestan atención a sus propias capacidades, inclinaciones y sentimientos y cuando eligen esos planes sin ningún tipo de coerción externa. Para lograr planes de vida autónomos, las personas deben ser capaces de plantearse ciertas preguntas sobre sí mismas y de encontrar sus correspondientes respuestas: ¿qué quiero, qué necesito, etc, realmente? ¿Qué o quién me apetece cuidar? Y deben ser capaces de actuar en función de dichas respuestas, así como de corregirse a sí mismas en caso de equivocarse. Estas capacidades conforman lo que Meyers denomina “competencia de autonomía” una expresión que denota el “repertorio de habilidades y destrezas coordinadas que posibilita el autodescubrimiento, la autodefinición y la autodirección. Por tanto, el yo auténtico es la disposición en evolución de rasgos y características que surgen cuando alguien ejerce la competencia de autonomía”.

Reconceptualitzar el principi d'autonomia és un primer pas i aquest pas no el podem fer soles les dones. Els homes (tot i haver tingut un privilegi que no han gaudit les dones) també han resultat igualment encotillats pel rol de gènere que se'ls hi ha assignat (han de ser forts, actius, sostenidors de la família... no és poc). Per tant, és des de les postures del feminisme constructivista, una de les màximes representants és Badinter, des d'on es pot albirar una proposta de canvi. Es tractaria de fer front comú davant la sexualització i les jerarquitzacions patriarcals. Reconstruir una veritable *democràcia radical*, segons Ramiro Ávila o una *democràcia vital* en paraules d'Elena Simon. La idea en la base d'aquestes propostes rau en el fet de:

“[...] aceptando que hombres y mujeres son racionales e irracionales, objetivos y subjetivos, abstractos y concretos, universales y particulares, lo que debe desaparecer es la distinción masculino y femenino [...] la idea es romper el imaginario patriarcal demostrando la falsedad de sus postulados y la ineficacia de su aplicación” (Ramiro Ávila, 2012: 22)

Des del feminisme constructivista es promou la idea que el dret elimini tota mena de desavantatges, siguin dels homes com de les dones Ramiro Ávila, ens posa un exemple, que crec és molt il·lustratiu:

“[...] Por ejemplo, si se considera, desde la esfera pública, que es una desventaja tener experiencia de vida en el rol de cuidado, la idea es que sea considerado como un privilegio. Así como se debe eliminar las desventajas, se debe extender los privilegios a todas las personas; siguiendo el mismo ejemplo, desde la esfera privada, el rol de cuidado ha sido un privilegio casi exclusivo de las mujeres; extender el privilegio significaría la inclusión del hombre en los roles de cuidado; es decir, si se revaloriza social y culturalmente el rol de cuidado, los hombres también podrán ver como una desventaja el no ejercer este tipo de roles en la esfera privada” (Ramiro Ávila, 2012: 23).

No es tractaria només de *dignificar simbòlicament* situacions d'exclusió social com seria el cas de la *resignificació eufemística* (utilitzant la terminologia de Cèlia Amorós) en renombrar les feines de la llar com feines de cura, sinó d'emprendre veritables canvis polítics que estenguessin als varons l'assumpció de *deures de cura* (Giménez Merino, 2013: 115-138).

És evident que el canvi no pot venir només des del Dret¹¹, tanmateix hi juga un paper important, sobretot si tenim present que també construeix subjectivitats. El Dret reflecteix els valors, els mites, els rituals, les creences de la societat per la qual s'elabora. El Dret constitueix als subjectes, els hi marca certs comportaments, rols, és a dir, defineix diferències de gènere: “el Derecho tiene una participación directa en la configuración del estereotipo mujer, y es a partir de ese estereotipo como las reglas jurídicas reconocen o niegan derechos a las mujeres de carne y hueso” (Ruiz, 2000: 22).

Els canvis proposats des del feminisme constructivista van més enllà. Parlen de reconceptualitzar el principi d'autonomia il.lustrat, i donar pas a la possibilitat de construcció de diferents tipus de subjectivitats deslligades de destins pre-escrits en funció del sexe. Un concepte més ampli de ciutadania, que ha de passar per una renegociació de la divisió per gènere del treball domèstic, com a primer pas, i en segon lloc, per qüestionar la pròpia separació entre espai públic i privat. Es tractaria, doncs, de soscar els conceptes de feminitat i masculinitat de manera que les persones puguin construir la seves subjectivitats sota un ventall més ampli de possibilitats i no només des del seu gènere. La proposta que s'intenta fer des del feminisme constructivista va encaminada a desenvolupar una teoria de la pràctica social que inclogui a homes i dones, que es basi en la interrelació i no en l'oposició. Si les dones volen participar amb igualtat en la vida social, els homes han de

¹¹ Com assenyala Giménez Merino, *op. cit.*, la transformació de les relacions de gènere en unes relacions més igualitàries ha d'anar més enllà de l'àmbit polític-jurídic. L'autor fa referència a la necessitat de potenciar *espais d'experimentació democràtica* que són els veritables espais on es produeixen les reformes legals.

compartir les tasques de criança dels fills i les tasques domèstiques. Mentre s'identifiqui l'espai privat amb les dones, el seu estatus públic serà sempre dèbil. Això no implica, com assenyalen, negar l'evidència: són les dones les que porten els fills al món, ara bé, el que sí qüestionen és que aquest fet determini que siguin elles qui les que els hagin de criar.

Com diu Carme Valls en el seu llibre *Mujeres Invisibles*:

“Aunque se propugnen leyes para la conciliación laboral y de la vida familiar, parece que solo deben conciliarla las mujeres, porque por lo visto recae la maldición bíblica: parirás con dolor, extendida a “y los continuarás cuidando hasta que se marchen de casa” (2006: 244).

IV CONCLUSIONES

El naixement de les societats modernes a arrel de les revolucions liberals que tenen lloc en segle XVIII i per contraposició a l'antic règim, suposen l'eliminació del vell *privilegi jurídic* que atorgava drets civils i polítics basats en les diferències naturals entre els éssers humans. Aquest privilegi, malgrat tot, no desapareix en tant continua legitimant una única diferència natural que no s'esborra: la diferència sexual. Les dones seran excloses de la caracterització com a subjectes individuals i lliures (per tant, amb drets civils i polítics com a ciutadanes) per raó de l'adscripció a la seva naturalesa, bàsicament a la seva capacitat reproductiva. Categoritzades com naturalment inferiors als homes, seran incorporades a la societat sota el prisma del continu *tutelatge masculí*, incapaces de prendre decisions (civils, polítiques i jurídiques), seran els seus pares o marits els qui decideixin per elles. Així establertes les coses, l'estatus de la dona a la societat es defineix en relació a l'home; les dones seran filles, mares o esposes del veritable subjecte civil o polític que és l'home.

En congruència amb la conceptualització de la feminitat històricament (éssers dèbils, emocionals, incapaces de governar-se per elles mateixes) el desplegament legislatiu d'aquells drets que afecten principalment a les dones, ha estat clarament imbuït d'un paternalisme jurídic

Avançar en la superació de les discriminacions per raó de gènere ha de ser un esforç conjunt de tots els actors implicats (homes i dones) ja que tots dos han resultat igualment presoners d'aquests rols de gènere. Així doncs, una possible via de solució la podem trobar de la mà dels pressupòsits provinents del feminisme constructivista i, des de la seva aposta per una reconceptualització del vell principi d'autonomia. Hem fet esment a que cal introduir la possibilitat que tots i totes (homes i dones) puguin construir la seva subjectivitat, la seva identitat com a

persones més enllà de la encotillada dicotomia: *feminitat-masculinitat*. La identitat de gènere, construïda culturalment i socialment, ha encasellat a homes i dones en uns estrictes rols de gènere. L'assumpció d'aquests rols determina unes formes de conceptualitzar-se com a persones i condiciona uns determinats tipus de comportaments; en definitiva: construeix personalitats diferenciades per raó de sexe. La suma d'esforços ens hauria de portar a la construcció d'una nova *ciutadania*, on l'ordre constructor de les subjectivitats dels individus no pivoti exclusivament en el gènere assignat.

BIBLIOGRAFIA

- ÁVILA SANTAMARÍA, R. (2012). Género, derecho y discriminación. ¿Una mirada masculina?. Quito, Disponible en: <http://repositorio.uasb.edu.ec/bitstream/10644/2975/1/%C3%81vila,%20R-CON-005-G%C3%A9nero.pdf>.
- BADINTER, E. (2004). *Por mal camino*. Madrid: Alianza Editorial, 2004.
- BADINTER, E. (2010). *La mujer y la madre*. Madrid: La esfera de los libros, 2010.
- BROWN, J. (2007). "Mujeres y ciudadanía. De la diferencia sexual como diferencia política" *Revista KAIROS*, 11 (19), pp. 1-18.
- DI STEFANO, C. (1996). "Problemas e incomodidades a propósito de la autonomía: algunas consideraciones desde el feminismo", en *Perspectivas feministas en teoría política*. Barcelona/Buenos Aires/ México: Paidós, pp. 53-78.
- ETXEBARRIA, I. (1992). "Sentimientos de culpa y abandono de los valores paternos". *Infancia y Aprendizaje*, 57, 1992, pp. 67-88.
- EVERINGHAM, C. (1997) *Maternidad: autonomía y dependencia: Un estudio desde la Psicología*. Madrid: Narcea S.A Ediciones, 1997.
- FACIO, A. (2005). "Feminismo, género y patriarcado" En *Revista sobre Enseñanza del Derecho de Buenos Aires*. 3 (6), pp 259-294.
- GIMÉNEZ MERINO, A. (2007). "La construcción política y jurídica del género. Reflexiones desde una perspectiva inclusiva". *Revista Mientras Tanto*, 102, pp. 113-130.
- GIMÉNEZ MERINO, A. (2013). "Reconocer diferencias atribuyendo derechos: los problemas regulatorios del género". En *El libro de los deberes*. Madrid: Trotta, pp. 115-138.
- PATEMAN, C. (1995). *El contrato sexual*. Madrid: Antrhopos.

RAMIRO AVILÉS, M. (2006). "A vueltas con el paternalismo jurídico". *Derechos y Libertades*, 15, pp. 211-256.

REVERTER BAÑON, S. "La dialéctica feminista de la ciudadanía" *Athenea Digital*, 11 (3), 2011, pp. 121-136. Disponible en : <http://psicologiasocial.uab.es/athenea/index.php/atheneaDigital/article/view/758>

RUIZ, A. (2000). *La construcción jurídica de la subjetividad no es ajena a las mujeres. El derecho en el género y el género en el derecho*. Cedael. Buenos Aires: Biblos.

SIMON RODRIGUEZ, E. (1999). *Democracia vital. Mujeres y hombres hacia la plena ciudadanía*. Madrid: Narcea S.A Ediciones.

VALLS LLOBET, C. (2006). *Mujeres invisibles*. Barcelona: Debolsillo.

ZABALA, B. (2009). "El feminismo frente al Derecho". *Revista Viento Sur*, 104. 200, pp. 74-82.